

Başkomutanlar: Timurlu Ordusunda Emîrû'l-Ümerâ Ünvanına Giriş

Muhammed Emin Koçak | ORCID: 0000-0001-7536-7956 | emin.kocak0@gmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryem72>

Öz

Emîrû'l-ümerâ ünvanı tarihte pek çok Türk-İslâm devletinde kullanılmıştır. Selçuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safeviler bu devletlerden bazılarıdır. Maverâünnehir'de Semerkant merkezli kurulan Timurlular'da da emîrû'l-ümerâ makamı bulunmaktadır. Timurluların kurucu hükümdarı Timur'dan, son hükümdarları Sultan Hüseyin Baykara'ya kadar emîrû'l-ümerâ ünvanına sahip devlet adamları olmuştur. Timurlu tarihi içerisinde emîrû'l-ümerâ ünvanına sahip olan komutanların gücü, dönemsel olarak değişiklik göstermektedir. Başkomutan (emîrû'l-ümerâ) olan emîrler, hükümdar ile yakın ilişki içerisine girmiştir. Genellikle bu makama güvenilen ve hükümdar ile şahsi ilişkiler kuran emîrler atanmıştır. Ayrıca Timurluların da mensubu oldukları Barlas boyundan, pek çok emîrû'l-ümerâ ünvanlı devlet adamına rastlanılmıştır. Emîrû'l-ümerâ ünvanına sahip komutanlar, hükümdar ile beraber seferlere katılmışlardır. Onlar savaşlarda, bazen sağ kolda, bazen sol kolda bazen de öncü birlik olarak görev almışlardır. Başkomutanların gücü ve etkinliği Timur döneminde belirli bir seviyede olmuştur. Bu kimseler büyük bir meydan savaşını yönetmemiş ve parlak bir zafer kazanmamışlardır. Ancak orduda belirli bir güce ve etkinliğe sahip oldukları kesindir. Timur döneminde, Emîr Cakü Barlas, Emîr Cihanşah Barlas ve Emîr Sultan Pir Ahmed Barlas'ın adı emîrû'l-ümerâ olarak anılır. Emîr Cakü Barlas ve Emîr Cihanşah Barlas aynı zamanda tavadır. Emîr Cihanşah Barlas, Emîr Cakü Barlas'ın oğludur. Dolayısıyla Timur döneminde, Barlas boyundan gelen önemli komutanlar vardır. Timur sonrası dönemde emîrû'l-ümerâ olan devlet adamlarının güçlerinin kademeli bir şekilde arttığı görülmektedir. Şahruh döneminde birden fazla emîrû'l-ümerâ vardır. Emîrû'l-ümerâların seçimi daha çok yönetici hanedan ile yakınlığa bağlı olarak değişmiştir. Bu dönemde de Timurluların mensubu oldukları Barlas boyundan emîrû'l-ümerâ makamına atanan kimseler vardır. Ancak hükümdar ile şahsi ilişkileri olan devlet adamlarının daha fazla güç kazandıkları görülmüştür. Timurlularda emîrû'l-ümerâ makamına sahip olan bazı emîrler, aynı zamanda Timurlu ordusundaki mühim bir görev olan tavadır. Bu durum onların askerî işlerdeki aktifliğine dair önemli ipuçları vermektedir. Ayrıca emîrû'l-ümerâ makamında bulunan emîrler, sadece orduda değil ekonomik ve idarî meselelerde de etkili olmuşlardır. Son olarak Timurlularda emîrû'l-ümerâ ünvanı bazen kalıtsal olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Barlas kökenli emîrû'l-ümerâlar bu duruma örnektir. Ancak emîrû'l-ümerâ ünvanının tamamıyla kalıtsal

olduğunu söylemek doğru değildir.

Anahtar Kelimeler

Timurids, Timurid army, Amîr al-umarâ, Timur, Shahrukh, Sultan Abû Sa'id, Sultan Husain Bayqara

Atıf Bilgisi

Koçak, Muhammed Emin. "Başkomutanlar: Timurlu Ordusunda Emîrî'l-Ümerâ Ünvanına Giriş". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 20 (Haziran 2024), 43-58.

<https://doi.org/https://doi.org/10.23897/usad.1433928>

Geliř Tarihi	08.02.2024
Kabul Tarihi	15.04.2024
Yayın Tarihi	28.06.2024
Deđerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kõrleme

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	usad@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Commanders -in-Chief: Introduction to the title of Amīr al-umarā in the Timurid Army

Muhammed Emin Koçak | ORCID: 0000-0001-7536-7956 | emin.kocak0@gmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Department of History, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Abstract

The title of Amīr al-umarā has been used in many Turkish-Islamic states in history. Seljuk, Aq-Quyunlu Qara-Qoyunlu and Safavids are some of these states. The Timurids, who founded in Samarkand-centered Transoxiana, also had the office of amīr al-umarā. From Timur, the founding ruler of the Timurids, to their last ruler Sultan Husain Bayqara, there were statesmen with the title of amīr al-umarā. The power of the commanders who had the title of amīr al-umarā in Timurid history varies periodically. The emirs, who were commanders-in-chief (amīr al-umarā), had a close relationship with the ruler. Generally, emirs who were trusted and had personal relations with the ruler were appointed to this position. In addition, there were many statesmen with the title of amīr al-umarā from the Barlas tribe, to which the Timurids belonged. Commanders with the title of amīr al-umarā participated in campaigns with the ruler. They served in battles, sometimes in the right wing, sometimes in the left wing, sometimes as a vanguard unit. The power and effectiveness of the commanders-in-chief was at a certain level during the Timur time. They did not lead a great battle and won a brilliant victory. But it is certain that they had a certain power and effectiveness in the army. During the Timurid period, Amīr Chekü Barlas, Amīr Jahanshah Barlas and Emīr Sultan Pir Ahmad Barlas were mentioned as amīr al-umarā. Amīr Chekü Barlas and Amīr Jahanshah Barlas were also tuwaci. Amīr Jahanshah Barlas was the son of Amīr Jakü Barlas. Therefore, at the time of Timur, there were important commanders from the Barlas tribe. In the post-Timur period, it is observed that the power of statesmen who became amīr al-umarā gradually increased. During the reign of Shahrukh there was more than one amīr al-umarā. The selection of amīr al-umarās depended more on proximity to the ruling dynasty. In this period, there were people appointed to the office of amīr al-umarā from the Barlas tribe, to which the Timurids belonged. However, it has been seen that statesmen who had personal relations with the ruler gain more power. Timurid Empire were also tuwaci, an important position in the Timurid army. This gives important clues about their activity in military affairs. In addition, the emirs who held the position of amīr al-umarā were influential not only in the army but also in economic and administrative matters. Finally, in the Timurids, the title of amīr al-umarā was sometimes inherited from generation to generation. The amīr of Barlas is an example of this situation. However, it is not correct to say that the title of amīr al-umarā was completely

hereditary.

Keywords

Timurids, Timurid army, Amîr al-umarâ, Timur, Shahrukh, Sultan Abû Sa'id, Sultan Husain Bayqara

Citation

Koçak, Muhammed Emin. "Commanders -in-Chief: Introduction to the title of Amîr al-umarâ in the Timurid Army". *Journal of Seljuk Studies* 20 (June 2024), 43-58.

<https://doi.org/https://doi.org/10.23897/usad.1433928>

Date of Submission	08.022024
Date of Acceptance	15.04.2024
Date of Publication	28.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	usad@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Kelime olarak emîrû'l-ümerâ ordu kumandanı, yüksek askerî komutan anlamlarına gelmektedir. Ayrıca muhtelif idarî yetkilere sahip bir kumandan olduğu da aktarılmaktadır. Emîrû'l-ümerâ ünvanının, yaygın olmamakla birlikte Hz. Ömer döneminde kullanıldığı, Abbâsîler döneminde ise oldukça benimsendiği, ilk olarak Irak'ta sonra İran'da görüldüğü ifade edilmektedir (Yıldız, 1995, C.11, s. 158; Zettersteen, 1986, C.1, s. 446; Bosworth & Savory, 1989, C.1, s. 969-971). Abbâsî halifesi Râzî Billâh'ın döneminde (934-940) emîrû'l-ümerâ makamının oldukça fazla yetki barındıran ve devlet protokolünde yüksek bir konuma yükseldiği, devletin idarî, askerî ve mali işlerinden emîrû'l-ümerânın sorumlu olduğu, protokolde ise halifeden hemen sonra yer aldığı açıklanmaktadır (Yıldız, 1979-1980, s. 97-108; Terzi, 2021, s. 174-175).

Emîrû'l-ümerâ makamına çeşitli Türk-İslâm devletlerinde de rastlanmaktadır. Mesela Türkiye Selçuklu Devleti'nde, melikü'l-ümerâ, beglerbeği ve emîrû'l-ümerâ gibi ünvanlar ile görülen kelimenin, devlet teşkilâtında başkomutan ünvanını taşıyan ve hükümdardan sonra gelen en üst askerî makamı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Ek olarak emîrû'l-ümerâ ünvanının, sınır bölgelerinde yer alan beglerbegine, bir savaş ve sefer sırasında orduya komuta eden kimseye de verildiği aktarılmaktadır (Göksu, 2018, s. 253; Kesik, 2017, s. 45). Emîrû'l-ümerâ makamına Karakoyunlular ve Akkoyunlularda da rastlanılmaktadır. Örneğin Karakoyunlu Kara Yusuf'un büyük beylerinden birisi olan Emîr Bestam, yıllarca Kara Yusuf ile beraber hareket etmesine istinaden emîrû'l-ümerâlığa getirilmiştir. Ayrıca Karakoyunlu Cihanşah'ın, emîrû'l-ümerâsı Emir Şah Ali-yi Bayramî'yi ihanet ile suçladığı zikredilir (Kızılbaşlar Tarihi, 2019, s. 64; Tihranî, 2014, s. 260). Akkoyunlu Uzun Hasan'ın emîrû'l-ümerâsı olarak ise Emir Bey Musullu'nun ismi görülmektedir. Akkoyunlu Baysungur Mirza'nın, Ferruh Beğ'i emîrû'l-ümerâ atadığı bilinmektedir (Kızılbaşlar Tarihi, 2019, s. 42; Tihranî, 2014, s. 371; Hasan-ı Rumlu, 2020, s. 598). Benzer şekilde Safevilerde de emîrû'l-ümerâ ünvanı vardır. Emîrû'l-ümerânın kızılbaşlar içinden seçildiği, esas görevinin bir savaş sırasında bütün kızılbaş reislerine ve orduya kumandanlık etmek olduğu aktarılarak idarî işlerde de mühim bir güce ulaştığı ifade edilmiştir (Erdoğan, 2019, s. 115). 1501/1502'de Şah İsmail döneminde Hüseyin Bey Şamlu, emîrû'l-ümerâ makamına getirilmiştir (Abdi Beğ Şirâzî, 2021, s. 30; Abdülatif Kazvinî, 2011, s. 33; Sümer, 1976, s. 47). Aktarılan bilgiler doğrultusunda emîrû'l-ümerâ makamının, tarihi süreç içerisinde değişen şartlar doğrultusunda çeşitli idarî ve askerî, görev ve sorumlulukları olan bir ünvan olduğu anlaşılmaktadır.

1. Timurlu Ordusunda Emîrû'l-Ümerâ

Bilindiği üzere Timurlular, 1370 yılında Semerkant merkezli Maverâünnehir'de kurulan bir Türk-İslâm devletidir. Hanedanın ismi kurucu hükümdar Timur'dan gelmektedir. Timurlularda da emîrû'l-ümerâ ünvanına sahip komutanlar bulunmaktadır. Manz (2017, s. 314), emîrû'l-ümerâ makamının Timur'un ordusundaki en yüksek askerî ünvan olduğunu ifade eder. Timur'u 1404 yılında ziyaret eden İspanyol elçisi Clavijo, (1993,

s. 184) “Timur’un ordusunun başkomutanının Cihanşah Mirza olduğunu, Cihanşah’ın ve babasının Timur’a çok fayda sağladığını aktarır.” Bazı Arap tarihçilerin eserlerinde de Timur’un saltanat mücadelesine başladığında yanında olanlar arasında Cakü ve Cihanşah isimleri geçmektedir (Arabşah, 2012, s. 34; Yüksel, 2004, s. 113.) Timur’un ordusunda emîrül-ümerâ makamına ilk atanan kişinin Cakü Barlas olduğu, ondan oğlu Cihanşah Barlas’a ardından ise bir diğer oğlu Mızrab Barlas’a¹ intikal ettiği de iddia edilmektedir (Manz, 2017, s. 314). *Muizzü’l-Ensâb*² da ise görebildiğimiz kadarıyla Emîr Cakü Barlas’ın hem emîrül-ümerâ hem de tavacı³ olduğu, Emîr Cakü Barlas’ın oğlu Emîr Cihanşah Barlas’ın Timurlu ordusunun adeta bel kemiği olan tavacı görevinde bulunduğu, Emîr Cakü Barlas’ın bir diğer oğlu Mızrab Barlas’ın ise Timur’un emîrleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır (*Muizzü’l-Ensâb*, yz. 67, 92a, 97a, 98a). Emîr Mızrab Barlas’ın, Timur’un halefi olan oğlu Şahruh’un, emîrül-ümerâsı ve tuman⁴ emîri olduğu, Mızrab Barlas’ın oğlu Emîr Sultan Pir Ahmed Barlas’ın da Timur zamanında hem emîrül-ümerâ hem de tuman emîri görevinde bulunduğu görülmüştür (*Muizzü’l-Ensâb*, yz. 67, 93a-93b). Ando (1992, s. 228) ise Timur döneminde emîrül-ümerâ makamında bulunan kişilerin Cakü Barlas, Davud Duğlat, Cihanşah Barlas, Süleymanşah Duğlat ve Burunduk Barlas olduğunu aktarmaktadır. İfade edilen bilgilerden Timur döneminde hükümdarın da geldiği boy⁵ olan Barlas kökenli komutanların emîrül-ümerâ ünvanını sahip olması, ordu üzerindeki kurucu hanedanın etkinliğini ve kontrolünü göstermesi bakımından önemlidir.

Emîrül-ümerâ ünvanına sahip olan kimselerin hükümdarın yakınları arasında konumlandığı ve seferlerinde bulunduğu açıkça anlaşılır. Emîr Cakü Barlas’ın, Timur’un hakimiyet döneminin (1370-1405) öncesinde ve sonrasında yaklaşık yirmi dört sene yanında yer aldığı ve Timur’un iktidarının güçlenmesine katkıda bulunduğu aktarılır (Yağlı, 2020, s. 231). Clavijo’nun Timur’un ordusunda başkomutan olarak zikrettiği Cihanşah Mirza da Timur’un askerî seferlerinde ve meydan savaşlarında yer almıştır. Mesela Timur’un Altın Orda Han’ı Toktamış ile 1391’de yaptığı dönemin büyük savaşlarından olan Kunduzca Savaş’ında bulunmuştur (Şâmî, 1987, s. 151; Muineddin-i Natanzî, 1335 h.ş., s. 348; Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.2, s. 740; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 1 (2), s. 643). Benzer şekilde Timur ile Toktamış Han arasında yapılan 1395’teki Terek Savaş’ında kendi tumanıyla savaşmış, Timur’un Hindistan Seferi’nde (1398-1399) yer almış ve Yedi Yıllık Seferi’ne (1399-1404) katılmıştır (Şâmî, 1987, s. 196; Yezdî, 2019, s. 253; Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.2, s. 801; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 1 (2), s. 713; Gıyâseddin Ali-i Yezdî, 1379 h.ş., s. 66, 99, 101, 111, Yağlı, 2019, s. 1907-1909).

¹ Mızrab Barlas hakkında bkz. (Yağlı, 2019, s. 261-268).

² Eser ve Timurlu tarihi için önemi hakkında bkz. (Alan, 2014, s. 527-549).

³ Tavacılar, ordu için asker toplanması, ordunun düzeninin sağlanması, ganimetlerin paylaşılması, askerlerin teftişi ve geçit düzenlenmesi gibi görevleri icra eden askerî bir görevlidir (Alan, 2011, C.40, s. 177).

⁴ Tuman, Orta Çağ’da Türk-Moğol Devletleri’nde bir askerî birliği ifade eder. Ayrıca idarî ve mali teşkilatta da kullanılır (Özgüdenli, 2012, C. 41, s. 461-462).

⁵ Timur döneminde boylar hakkında bkz. (Manz, 2017, s. 273-298).

Emîrû'l-ümerâ makamında olan kişilerin atabeylik yaptığı da görülmektedir. Örneğin Timur, 1404 yılında *Hülağa Tahtı* olarak bilinen bölgeleri torunu Mirza Ömer'e vermiş yanına da atabey olarak Emîr Cihanşah Barlas'ı atamıştır (*Continuation du Zafarnâma de Nizâmuddîn Şâmî, par Hâfiz-ı Abrû*, 1934, s. 432; el-Hüseyînî, 2011, s. 41; Aka, 2014, s. 42-43). Aktarılan bilgiler doğrultusunda şunlar söylenebilir: Bilindiği üzere Timur'un hakimiyet döneminde (1370-1405) yapılan askerî seferler sayesinde Avrasya bozkırlarından Hindistan'a, İran'dan Anadolu'ya kadar uzanan bir imparatorluk meydana gelmiştir. Timur'un karizmatik liderliği ve seferlerinde her daim ordusunun başında yer alması emîrû'l-ümerâ makamına gelen kimselerin gücünü sınırlamıştır. Çünkü hükümdar, ordusunun başında sefere katıldığında doğal olarak başkomutandır. Görebildiğimiz kadarıyla Timur döneminde, emîrû'l-ümerâ olan kimseler kendi başlarına büyük bir meydan savaşını yönetmemiş yahut parlak bir zafer kazanmamışlardır. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere hükümdarın seferlerinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla Timur döneminde emîrû'l-ümerâ makamının olağanüstü yetkilere sahip bir ünvan olmadığı ancak ordu komuta kademesinde mühim bir yeri teşkil ettiği ifade edebilir.

Timur'un halefi ve oğlu Şahruh döneminde (1405-1447) emîrû'l-ümerâ makamı varlığını korumuştur. Hatta zikredilen dönemde birden fazla emîrû'l-ümerâ ünvanını taşıyan emîrlerin olduğu söylenebilir. Şahruh'un iktidarı zamanında o döneme damgasını vuran en kudretli emîrler, Emîr Alike Kükeltaş (ö.1440) ve Şahruh'un beylerbeyi (emîrû'l-ümerâ) Türkmen Emîr Fîrûz Şah⁶'tır. (ö.1444) İsmi geçen iki emîr, *Muizzü'l-Ensâb*'da (yz. 67, 132b, 135b) ordunun sol kanadında yer alan tuman komutanı olarak da anılmaktadır (Aka, 2010, C.38, s. 294; Rezevi& Azadbaht, 1397 h.ş., s. 122). Benzer şekilde Cakü Barlas'ın oğullarından olan Emîr Mızrab Barlas'ın da emîrû'l-ümerâ ve tuman komutanı olduğu, Kunduz ve etrafının onun hakimiyetinde bulunduğu ve Fars bölgesinin de ona verildiği zikredilmektedir. Emîr Cakü Barlas'ın bir diğer oğlu Emîr Cihanşah Barlas'ın oğlu olan Emîr İbrahim Sultan Barlas'ın da emîrû'l-ümerâ ve tuman komutanlığı yaptığı ve kendisine İsfahan'ın verildiği anlaşılmaktadır (*Muizzü'l-Ensâb*, yz. 67, 93a). Emîr Mızrab Barlas, ayrıca emîr-i emîran (امیر امیران) şeklinde bir ünvan ile de anılmaktadır (Hasan b. Taceddin-i Yezdî, 1987, s. 40). Muhtemelen emîr-i emîran ünvanı da emîrû'l-ümerâ makamı ile bağlantılıdır. *Muizzü'l-Ensâb*'da (yz. 67, 90b, 134a.) Barlas boyundan gelen Emîr Şeyh Lokman Barlas'ın, Şahruh'un kadrosunda tavaçı olduğu ve Baharz'ın hakimiyetinin verildiği görülmektedir. Ek olarak Emîr Şeyh Lokman Barlas'ın, Şahruh döneminde emîrû'l-ümerâ makamında bulunduğu ifade edilir (Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383, h.ş. C. 2 (1), s. 468). Şahruh'un iktidarında büyük bir güç sahibi olan ve eşi Gevherşad Ağa'nın⁷ ailesinden Tarhan Emîrlerinden Emîr Hasan Sufi Tarhan'a 1417-18'de emîrû'l-ümerâ görevi verilmiştir (Fasih-i Hâfî, 1339 h.ş. C. 3, s. 229). *Muizzü'l-Ensâb*'da (yz. 67, 133a) Şahruh'un adı altındaki emîrler listesinde Şahruh'a isyan edip öldürülen Süleyman Şah Duğlat'ın da emîrû'l-ümerâ olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Şahruh'un güvenilir adamlarından olup ihanet ederek 1406?

⁶ Emîr Fîrûz Şah hakkında detaylı bilgi için bkz. (Macit, 2022, s. 107-115).

⁷ Gevherşad Ağa hakkında bkz. (Alan, 1999, s. 231-248; Koçak, 2020, tür. yer).

da öldürülen Emîr Said Hoca⁸ da emîrül-ümerâ makamında bulunmuştur (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.3, s. 96; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 44, 47). Ando, (1992, s. 228) ise Şahruh'un hakimiyet döneminde on üç kişinin emîrül-ümerâ ünvanına sahip olduğunu zikreder. Yukarıda Şahruh dönemiyle alakalı verilen örnekler doğrultusunda zikredilen dönemde, emîrül-ümerâ makamında Barlas kökenli emîrlerin ağırlığını hissettirdiği görülmektedir. Ayrıca Şahruh'un iktidarının en güçlü emîrleri Emîr Alike Kükeltaş ve Türkmen Emîr Fîrûz Şah'dır. Emîr Alike Kükeltaş'ın soyu tam olarak belirli değildir ve Şahruh'un atabeyi olabileceği söylenir (Manz, 2013, s. 44). Emîr Fîrûz Şah ise Türkmen kökenlidir. Dolayısıyla Şahruh'un, iktidarının en büyük destekçilerini kendi yakın çevresinden oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak Şahruh'un eşi Gevherşad Ağa'nın kardeşi olan Emîr Hasan Sufi Tarhan'a, emîrül-ümerâ makamının verilmesi de denge sağlanması noktasında oldukça mühimdir ve zekice bir adımdır.

Şahruh döneminde de emîrül-ümerâ makamına sahip olanlar, hükümdar ile beraber seferlere katılmıştır. Söz konusu seferlerin hepsini ifade etmek çalışmanın sınırlarını aşacağı için burada sadece birkaç örnek vermekle yetinilecektir. Mesela Şahruh 1408'de Sistan Şahları üzerine yürüdüğünde ordusunda Emîr Alike Kükeltaş, Emîr Fîrûz Şah ve Emîr Mızrab Barlas'ın isimleri geçmektedir (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.3, s. 261; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 90). Şahruh'un, Bedehşan Şahlarına karşı gönderdiği orduda Emîr Fîrûz Şah ve Emîr Mızrab Barlas, (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.3, s. 469; Mîrhând, 1385 h.ş., C.10, s. 5285, Aka, 1994, s. 114) 1416'daki Kirman seferinde Emîr Alike Kükeltaş yer almıştır (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.4, s. 631; Hasan b. Taceddin-i Yezdî, 1987, s. 42). Şahruh'un 1420'de Karakoyunlulara karşı çıktığı birinci Azerbaycan seferinde⁹ Emîr Hasan Sufi Tarhan öncü birlik olarak (منقلاى/ mongulay) gönderilmiştir (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.4, s. 714; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 335). Karakoyunlular ile 1421 yılının temmuz ayında yapılan Eleşkirt Savaşı'nda ordunun sol kanadında Emîr Alike Kükeltaş ve Emîr Fîrûz Şah'ın, öncü birlik olarak ise Emîr Şeyh Lokman Barlas'ın ismi geçer (Sümer, 1992, s. 121; Hasan-ı Rumlu, 2020, s. 140; Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.4, s. 790; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 316). Şahruh, 1429'da Karakoyunlular üzerine çıktığı ikinci seferde öncü birlik olarak, Mirza Baysungur, Emîr Şeyh Lokman Barlas ve Emîr Alike Kükeltaş'ı göndermiştir (Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 390; Mîrhând, 1385 h.ş., C.10, s. 5402; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 341). Görebildiğimiz kadarıyla Timur döneminde olduğu gibi Şahruh döneminde de emîrül-ümerâ olan kimseler kendi başlarına büyük bir meydan savaşını yönetmemiş yahut parlak bir zafer kazanmamışlardır. Ancak askerî seferlere katılarak muhtelif görevler icra etmeleri, onların etkisiz bir pozisyonda olmadığı bir göstergesidir. Ayrıca Şahruh döneminde, Timur döneminden farklı olarak emîrül-ümerâ ünvanına sahip olan Emîr Fîrûz Şah'ın çok güçlü konumda olduğu söylenebilir.

⁸ Aka, 1994, s. 71-72.

⁹ Şahruh'un Karakoyunlular üzerine çıktığı seferler için bkz. (Aka, 1989, s. 1-20; Macit, 2017, s. 179-221).

Mesela: “1444 senesinde Emîr Fîrûz Şah’ın adamlarının Belh şehrinde yolsuzluk yaptıklarının ortaya çıkmasının ardından toplanan Divân’da¹⁰ Şahruh, Emîr Fîrûz Şah’tan söz konusu yolsuzluğa dair cevap beklemiş, Emîr Fîrûz Şah ise kızıp, cevap vermeyerek toplantıyı terk etmiş ve birkaç gün Divân toplantılarına katılmamıştır. Ardından Şahruh, bir adamını Emîr Fîrûz Şah’a göndererek kendisinin üzülmesine neden olacak bir harekette bulunmadığını, hükümdarı söz ortasında bırakıp Divân toplantısını terk etmenin törede yeri varsa iyi yaptığını yoksa hükümdarın öfkesinden ve yasakından çekinmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Emîr Fîrûz Şah’da pişman olmuş ve hareketlerine çeki düzen vermiştir” (Yüksel, 2009, s. 58; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 566; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 348).

Timur döneminde hiçbir emîr yahut emîrû’l-ümerâ hükümdara karşı böyle bir harekette bulunmamıştır yahut cesaret edememiştir. Emîr Fîrûz Şah’ın yukarıda zikredilen hareketleri karşısında Şahruh’un yaklaşımı ise kendi mahiyetinde olan kimselere karşı davranışına dair önemli ipuçları vermektedir.

Şahruh döneminde mirzaların da kendi mahiyetlerinde emîrû’l-ümerâ makamı olduğu anlaşılmıştır. Mesela, Timurlu hanedanından Kandahar, Afganistan ve Moğolistan hudutlarına kadar olan yerlerin hâkimiyeti verilen Mirza Kaydu’nun emîrû’l-ümerâsı, Emîr Behlül Barlas’tır (Hâfız-ı Ebrû, 1395 h.ş., C.4, s. 637-638; Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 236). Şahruh’un oğlu olan Mirza Muhammed Cuki’nin Divân’ında,¹¹ Şahruh’un beylerbeyi (emîrû’l-ümerâ) Emîr Fîrûz Şah’ın oğlu Emîr Alaeddin Ali Sultan, emîrû’l-ümerâ olarak zikredilmiştir (Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (1), s. 463). Timurlularda hükümdar vefat ettikten sonra bir emîrin başka bir şehzadenin yanına giderek emîrû’l-ümerâ olduğu örneğine de rastlanır. Mesela Şahruh’un 1447’deki vefatından sonra Şahruh döneminde önemli bir emîr olan Emîr Hindukey’in, Şahruh’un torunu Ebu’l Kasım Babür’ün (ö.1457) hizmetine girerek emîrû’l-ümerâ olduğu görülür. Ayrıca Emîr Hindukey’in, Ebu’l Kasım Babür’e tavsiyelerde bulunduğu Ebu’l Kasım Babür’ün de söz konusu tavsiyeleri dikkate aldığı aktarılmaktadır (Devletşâh Semerkandî, 1977, C.3, s. 499). Timurlu hükümdarı Sultan Ebu Said döneminde (1451-1469) emîrû’l-ümerâ ünvanına dair bilgiler sınırlıdır. Sultan Ebu Said’in Bedeşhan’ı verdiği oğlu Mirza Ebubekir’in (ö.1479), Emîr İsmail adında emîrû’l-ümerâsı olduğu görülür (Abdürrezzak-ı Semerkandî, 1383 h.ş., C. 2 (2), s. 1018-1019).

Sultan Hüseyin Baykara döneminde (1470-1506) de emîrû’l-ümerâ makamına sahip kimselerin olduğu bilinmektedir. Ando (1992, s. 229) bu dönemde Muzaffer Barlas, Muhammed Burunduk Barlas ve Muhammed Nukuz’un emîrû’l-ümerâ olduğunu ifade eder. *Muizzü’l-Ensâb*’da (yz. 67, 198b, 197b, 198a) Hüseyin Baykara’nın adı altındaki listede, Emîr Muhammed Burunduk Barlas’ın ve Emîr Muzaffer Barlas’ın adı emîr olarak geçmektedir.

¹⁰ Timurlularda askerî, mali ve idarî işlere bakan iki Divân vardır. Tavacı Divân’ı olarak da anılan Divan-ı Buzurg-i Emaret, askerî divândır. Divân’ın başında bulunan kimseye, Divân Beyi yahut ümerâ-yî Tavacı denir (Aka, 2014, s. 162). Divân’ın üyeleri tamamen emirlerden oluşmaktadır. Söz konusu emirler, hükümdar ile birlikte devleti idare eden ve gerekli kararları alan meclisin üyeleridir (Alan, 2015, s. 236).

¹¹ Timurlularda eyaletlerin yöneticisi olan mirzaların, kendilerine ait daha küçük işleve sahip divânlarının olduğu ifade edilir (Alan, 2015, s. 279).

Muhammed Burunduk'un, Barlas kökenli emîrlere arasında yer aldığı açıkça görülmektedir (Hândmîr, 2535 ş.y. s. 411). Geç dönem Timurlu kaynağı Bâbü, (1970, C.2, s. 264-265) "Emîr Muhammed Burunduk Barlas'ın soyunun Emîr Cakü Barlas'a dayandığını, onun bilgili bir adam ve çok iyi bir komutan olduğunu" aktarır. 1473/1474 tarihinde Emîr Muhammed Burunduk Barlas'ın emîrül-ümerâ yapıldığı¹² böylece tavacı ve mali işler divanında tüm emîrlere önüne geçtiği açıklanmaktadır (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5738; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 436).

Emîr Muhammed Burunduk Barlas, Sultan Hüseyin Baykara ile pek çok seferlere katılmış, Sultan Hüseyin Baykara'nın 1506'daki son seferinde dahi yanında bulunmuş ve hükümdar tarafından emir verilerek, şehzadelerin karşılanması görevini de üstlenmiştir (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5813-5814, 5833-5834, 5852-5854, 5911; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 471, 474, 477-478, 510). Hatta Sultan Hüseyin Baykara'nın 1506'de vefatından sonra, yerine geçecek hükümdarın belirlenmesinde de Emîr Muhammed Burunduk Barlas'ın oğullarının özellikle Mirza Ali Bey'in bir ağırlığı olduğu görülmüştür (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 6012; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 532). Emîr Muzaffer Barlas'ın da Sultan Hüseyin Baykara'nın kazaklık döneminde¹³ yanında yer aldığı ve büyük bir itibarının olduğu görülür. Nitekim Sultan Hüseyin Baykara'nın iktidar mücadelesinde, Muzaffer Barlas'a "eğer herhangi bir vilayet ele geçirilirse üçte ikisi benim, üçte biri senin" dediği de ifade edilmektedir (Bâbü, 1970, C. 2, s. 265). Emîr Muzaffer Barlas'ın, Sultan Hüseyin Baykara'nın 1464 yılında Hivak (خيوک) kuşatmasında yer alan on yedi emîri arasında ismi geçmektedir (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5679; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 419). 1470 yılında başkent Herat'ın, Şahruh'un torunu Mirza Yâdiğâr Muhammed'den alınmasında ve şehrin ele geçirilmesinde Emîr Muzaffer Barlas'ın adı zikredilir (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5710; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 428). Benzer şekilde Emîr Muzaffer Barlas'ın, hükümdarla beraber savaşlarda bulunduğu ve ordunun öncü birliğinde yer aldığı da kaynaklarda görülmektedir (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5720; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 430-431). Ayrıca Emîr Muzaffer Barlas'ın, devletin idarî ve askerî işlerinin yürütüldüğü büyük Divân'da yüksek bir konumda bulunduğu da anlaşılmaktadır (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5726; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 432). Verilen bilgiler doğrultusunda Sultan Hüseyin Baykara döneminde, Barlas kökenli emîrlere, emîrül-ümerâ makamında üstünlük kurduğu açıkça fark edilmektedir. Hatta Emîr Muzaffer Barlas örneğinden anlaşılacağı üzere, hükümdarın ele geçireceği vilayetleri kendi emîri ile taksim yapması, geç dönem Timurlu tarihinde emîrül-ümerâ makamının gücü ve etkinliği hakkında mühim bir kayıttır.

İfade edilmesi gereken bir diğer husus Sultan Hüseyin Baykara döneminde hanedan üyelerinin de emîrül-ümerâya sahip olmalarıdır. Mesela, Sultan Hüseyin Baykara, oğullarından Bedüzzaman Mirza'yı (ö.1517), 1493/1494'te Astarabat valisi olarak atamıştır.

¹² Dönemin önemli kaynaklarından *Bedâyi'el-Vekâyi'* de de Emîr Muhammed Burunduk Barlas, emîrül-ümerâ olarak zikredilir (Zeyneddin Mahmud-ı Vâsîfî, 1349 h.ş., C.2, s. 166).

¹³ Sultan Hüseyin Baykara'nın kazaklık dönemi hakkında bkz. (Subtelny, 2007 s. 52-60).

Bedüzzaman Mirza, başkent Herat'tan Emîr Şemseddin Muhammed Emin Abbasi'yi çağırarak emîrî'l-ümerâ yapmıştır. Ayrıca idarî ve ekonomik işlerin başına getirmiştir. Daha sonra Emîr Şemseddin Muhammed Emin Abbas, Bedüzzaman Mirza'ya kötü tavsiye verdiği ve isyana teşvik ettiği gerekçesi ile Sultan Hüseyin Baykara'nın emri doğrultusunda öldürülmüştür (Mîrhând, 1385 h.ş., C.11, s. 5788-5790; Khwandamir, 1994, C.3 (2), s. 452-453).

Sonuç

Bu çalışmayla Timurlu ordusunda emîrî'l-ümerâ ünvanına sahip olan devlet adamlarının kimlerden seçildiği, üstlendikleri görevler, yetki ve sorumlulukları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu sürece bütüncül bir şekilde bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: Timur döneminde, emîrî'l-ümerâ makamına gelen kimseler daha çok Timurlu hanedanının da geldiği boy olan Barlaşlılardan seçilmiştir. Zikredilen dönemde, emîrî'l-ümerâ olan devlet adamları, hükümdar ile seferlerde yer almış ve iktidarın korunmasına önemli roller üstlenmişlerdir. Ancak Timur döneminde, emîrî'l-ümerâ olan kimseler kendi başlarına büyük bir meydan savaşını yönetmemiş yahut parlak bir zafer kazanmamışlardır. Dolayısıyla Timur döneminde hükümdarın sahip olduğu karizma ve askerî liderlik, emîrî'l-ümerâ makamının gücünü ve etkinliğini sınırlamıştır. Ayrıca dönemin canlı şahidi olan Clavijo'nun verdiği bilgi emîrî'l-ümerâ yani başkomutanlık makamının sembolik bir anlamı olmadığını düşündürmektedir. Tersine zikredilen makamın Timurlu ordusunda belirli bir ağırlığının olduğu söylenebilir. Şahrüh döneminde birden fazla emîrî'l-ümerânın ortaya çıktığı ve güç bakımından emîrî'l-ümerâlar arasında bir denge siyasetinin izlendiği ifade edilebilir. Şahrüh döneminde de Barlas kökenli emîrler, başkomutanlık makamında bulunsa da ağırlık daha çok hükümdarın şahsi ilişkileri doğrultusunda kendisine bağladığı emîrlerden yana kaymıştır. Şahrüh döneminde de Timur dönemiyle benzer olarak emîrî'l-ümerâ olan kimseler kendi başlarına büyük bir meydan savaşını yönetmemiş ve parlak bir zafer kazanmamışlardır. Ancak bu dönemdeki en büyük fark, emîrî'l-ümerâ olan kimselerin Timur dönemine nazaran olağanüstü bir güç elde ettiğidir. Çalışmada zikredilen Emîr Fîrûz Şah örneği, Şahrüh zamanında emîrî'l-ümerânın devlet kademesindeki gücünü ortaya koymaktadır. Şahrüh sonrasında Sultan Ebu Said döneminde ise emîrî'l-ümerâ makamına dair detaylı bir bilgiye rastlayamadık. Sultan Hüseyin Baykara döneminde ise emîrî'l-ümerâ makamına gelen kimselerin daha çok Timurlu hanedanının da geldiği boy olan Barlaşlılardan seçildiği bir zaman aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemde çalışmada zikredilen Emîr Muzaffer Barlas'ın hükümdar ile olan münasebeti göz önüne alındığında emîrî'l-ümerâ makamına atanan kimselerin güçlerini büyük ölçüde arttırdığı, adeta hükümdar ile eş değer bir konuma geldiği gözlemlenmiştir. Timurlularda hanedanın erkek üyeleri olan mirzaların (şehzadelerin), da kendilerine verilen bölgelerde vali statüsü ile buldukları sırada emîrî'l-ümerâ ünvanına sahip görevlileri olduğu anlaşılmıştır. Hatta bazı zamanlarda söz konusu ünvana sahip olan

kimseler, eyaletin idarî ve mali tüm işlerinden sorumlu olmuşlardır. Ek olarak Timurlularda emîrû'l-ümerâ makamına sahip olan bazı emîrlerin aynı zamanda Timurlu ordusundaki mühim bir görev alan tavacı rolünde olmaları, onların askerî işlerdeki aktifliğine dair önemli ipuçları vermektedir. Bir hükümdarın hizmetinde olan emîrin, hükümdar öldükten sonra farklı bir şehzadenin yahut hükümdarın emri altına girip, emîrû'l-ümerâ olduğu da kaynaklarda görülmüştür. Ayrıca bazı emîrû'l-ümerâ ünvanına sahip olan emîrler, ömür boyu hizmet etmiş bazıları ise öldürülmüştür. Son olarak Timurlularda emîrû'l-ümerâ ünvanı bazen kalıtsal olarak nesilden nesile geçmiştir. Cakü Barlas'ın soyundan olan emîrlerin durumu, bu hususa dair mühim bir örnektir. Ayrıca çeşitli dönemlerde belirli bir boydan gelen emîrlerin, söz konusu makamda ağırlığı görülür. Fakat emîrû'l-ümerâ ünvanının tamamıyla kalıtsal olduğunu söylemek doğru değildir kanaatindeyim.

Extended Summary

The title of Amîr al-umarâ has been used in many Turkish-Islamic states in history. Seljuk, Aq-Quyunlu Qara-Qoyunlu and Safavids are some of these states. The Timurids, who founded in Samarkand-centered Transoxiana, also had the office of amîr al-umarâ. From Timur, the founding ruler of the Timurids, to their last ruler Sultan Husain Bayqara, there were statesmen with the title of amîr al-umarâ. The power of the commanders who had the title of amîr al-umarâ in Timurid history varies periodically. The emirs, who were commanders-in-chief (amîr al-umarâ), had a close relationship with the ruler. Generally, emirs who were trusted and had personal relations with the ruler were appointed to this position. In addition, there were many statesmen with the title of amîr al-umarâ from the Barlas tribe, to which the Timurids belonged. Commanders with the title of amîr al-umarâ participated in campaigns with the ruler. They served in battles, sometimes in the right wing, sometimes in the left wing, sometimes as a vanguard unit. The power and effectiveness of the commanders-in-chief was at a certain level during the Timur time. They did not lead a great battle and won a brilliant victory. But it is certain that they had a certain power and effectiveness in the army. During the Timurid period, Amîr Chekü Barlas, Amîr Jahanshah Barlas and Emîr Sultan Pir Ahmad Barlas were mentioned as amîr al-umarâ. Amîr Chekü Barlas and Amîr Jahanshah Barlas were also tuwaci. Amîr Jahanshah Barlas was the son of Amîr Jakü Barlas. Therefore, at the time of Timur, there were important commanders from the Barlas tribe. In the post-Timur period, it is observed that the power of statesmen who became amîr al-umarâ gradually increased. During the reign of Shahrukh there was more than one amîr al-umarâ. The selection of amîr al-umarâs depended more on proximity to the ruling dynasty. In this period, there were people appointed to the office of amîr al-umarâ from the Barlas tribe, to which the Timurids belonged. However, it has been seen that statesmen who had personal relations with the ruler gain more power. For example, Amîr Fîrûz Shah, who was amîr al-umarâ the

during the Shahrukh period, reached a great power. Amîr Alike Kukeltash, Amîr Midrab Barlas, Amîr Ibrahim Sultan Barlas, Amîr Shaykh Lughman Barlas, Amîr Hasan Sufi Tarkhan were among the important commanders-in-chief during this period. The mentioned commanders were left their mark on the Shahrukh era. During the reign of Sultan Abû Sa'id, information on the title of amîr al-umarā was limited and insufficient. However, Mirza Abu Bakr, the son of Sultan Abû Sa'id, had a commander with the title of emir al-umera. Especially during the reign of Sultan Husain Bayqara, the people in the position of amîr al-umarā increased their power extraordinarily. During this period, the names of Amîr Muhammad Burunduq Barlas and Amîr Muzaffar Barlas were prominent in military and administrative affairs. During the reign of Sultan Hussein Baykara, the power of Amîr Muzaffar Barlas was too great to be underestimated. In addition, it was seen that not only the rulers but also the princes had officials with the title of amîr al-umarā. Some of the emirs who held the position of amîr al-umarā in the Timurid Empire were also tuwaci, an important position in the Timurid army. This gives important clues about their activity in military affairs. In addition, the emirs who held the position of amîr al-umarā were influential not only in the army but also in economic and administrative matters. Some of them were also at the forefront of military, administrative and economic affairs. In the Timurids, after the ruler died, the amîr entered the service of a different ruler and became amîr al-umarā. In addition, some of the emirs who held the title of amîr al-umarā served for life, while others were killed by order of the ruler. Finally, in the Timurids, the title of amîr al-umarā was sometimes inherited from generation to generation. The amîr of Barlas is an example of this situation. However, it is not correct to say that the title of amîr al-umarā was completely hereditary. For example, Amîr Fîrûz Shah, Amîr Alike Kukeltash and Amîr Hasan Sufi Tarkhan had close relationship with the ruler. Therefore, they were appointed as commanders-in-chief.

Kaynakça | References

- Abdi Beğ Şirâzî. (2021). Safevîler (Tekmilet'l-Ahbâr Başlangıcından 1571'e Kadar Safevîlerin Tarihi) (Çev. ve notlandıran Deniz, Ş. - Asadi, H.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Abdüllatif Kazvini. (2011). Safevî Tarihi (Çev. ve notlandıran. Mohemmednejad H.). Ankara: Birleşik Yayınları.
- Abdürrezzak-ı Semerkandî. (1383 h.ş.). Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn (C. 1 (2), C. 2 (1), C. 2 (2).) (Yay. Nevâî, A.). Tahran: Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi
- Aka, İ. (2010). Şahruh. İslâm Ansiklopedisi (C. 38, s. 293-295). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Aka, İ. (1994). Mirza Şahruh ve Zamanı. Ankara: TTK.
- Aka, İ. (2014). Timur ve Devleti. Ankara: TTK.
- Aka, İ. (1989). Şahruh'un Karakoyunlular Üzerine Seferi. Tarih İncelemeleri Dergisi. S. 4/1, 1-20.
- Alan, H. (1999). Bir Timurlu Hanımı: Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emîrler. (M. Ersan v.dğr (Ed.), Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı (İzmir 1999) (s. 231-248). İzmir: Beta Yayıncılık
- Alan, H. (2014). Muizzü'l-Ensâb'ın Timurlu Teşkilat Tarihi Bakımından Değeri. Belleten. S. 282/78, 527-549.
- Alan, H. (2011). Tavacı. İslâm Ansiklopedisi (C. 40, s. 177-178). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay
- Alan, H. (2015). Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ando, S. (1992). Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansâb. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Bosworth, CE. – Savory, RM. (1989). amîr-al-omarâ. EIr (C.1, s. 969-971). Erişim adresi: <https://www.iranicaonline.org/articles/amir-al-omara#pt1>.
- Ca'ferî. b. Muhammed el-Hüseynî. (2011). Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk) (Çev. Aka, İ.). Ankara: TTK.
- Continuation du Zafarnâme de Nizâmuddîn Şâmî, par Hâfız-ı Abrû. (1934). (Yay. Tauer, F.). Prague: Oriental Institute
- Devletşâh Semerkandî. (1977). Devletşâh Tezkiresi (Tezkire-i Devletşâh) (Çev. Lugal, N.). İstanbul: Kervan Yayıncılık.
- Ebu Bekr-i Tihranî. (2014). Kitab-ı Diyarbekriyye (Çev. Öztürk, M.). Ankara: TTK.
- Erdoğan, E. (2019). Safevi Devleti'nin Askerî Teşkilatı. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Fasih-i Hâfî. (1339 h.ş.). Mücmel-i Fasihî (C. 3). (Yay. Ferruh, M.). Meşhed: Kitabfuruş-ı Bastan
- Gıyâseddin Ali-i Yezdî. (1379 h.ş.). Saâdetnâme ya Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan (Yay. Afşar, İ.). Tahran: Miras-ı Mektub.
- Göksu, E. (2018). Türkiye Selçuklularında Ordu. Ankara: TTK.
- Hâfız-ı Ebrû. (1395 h.ş.). Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî (C.2-4) (Yay. Hac Seyyid S. K.). Tahran: İntişarat-ı Esatir,
- Hândmîr. (2535 ş.y.) Düsturü'l-Vüzerâ (Yay. Nefisî, S.). Tahran: İkbâl Matbaası.
- Hasan b. Taceddin-i Yezdî. (1987). Camiü't- Tevârih-i Hasanî (Yay. Tabatabaî, H.M. – Afşar, İ.).

- Karachi: University of Karachi.
- Hasan-ı Rumlu. (2020). Ahsenü't-Tevârîh (Çev. Öztürk, M.). Ankara: TTK.
- İbn Arabşah. (2012). Acâibu'l Makdûr fi Nevâib-i Tîmûr (Çev. Batur, D.A.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kesik, M. (2017). At Üstünde Selçuklular (Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Khwandamir. (1994). Habibu's-Siyar (C. 3(2)). (Çev. Thackston, W.M.). Cambridge: Sources of Oriental Languages and Literatures 24, Harvard University
- Kızılbaşlar Tarihi (Tarih-i Kızılbaşan). (2019). (Çev. ve notlandıran. Gündüz, T.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Koçak, M. E. (2020). Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Macit, E. (2022). Timurlularda Aristokrat bir Türkmen Emir: Celeddin Firuzşah. Turcology Research. S.73, 2022, 107-115.
- Macit, E. (2017). Timurlular Zamanında Azerbaycan (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Manz, B. F. (2013). Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din (Çev. Şendil, D.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Manz, B. F. (2017). Timurlen (Bozkırların Son Göçebe Fatih) (Çev. Bilgin, Z.). İstanbul: Kronik Kitap.
- Mîrhând. (1385 h.ş.). Ravzâtü's-Safa fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülük ve'l-Hülefâ (C.10-11) (Yay. Keyânfer, C.). Tahran: İntişarat-ı Esatir.
- Muineddin-i Natanzî. (1335 h.ş.). Müntehabü't-Tevârih-i Muinî (Yay. Aubin, J.). Tahran: Kitabfuruş-i Hayyam.
- Muizzü'l-Ensâb Bibliothèque Nationale Paris, Persian 67.
- Nizâmeddin-i Şâmî. (1987). Zafernâme (Çev. Lugal, Necati). Ankara: TTK.
- Özgülendi, O. (2012). Tümen. İslâm Ansiklopedisi (C. 41, s. 461-462). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Rezevi, S. E. – Azadbaht, S. (1397 h.ş.). Divan Salaran-e Emîr der Amedi ber Digerguniye Sahter-i Siyasî-Nizamî Teymuruyan der Ahde Şahrüh. Mutaalat-ı Tarih-i Cengi, S. 4/2, 113-138.
- Ruy Gonzales De Clavijo. (1993). Anadolu Orta Asya ve Timur (Çev. Ömer Rıza Doğrul). İstanbul: Ses Yayınları.
- Subtelny, M. E. (2007). Timurids in Transition (Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran). Brill: Leiden.
- Sümer, F. (1992). Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar). Ankara: TTK.
- Sümer, F. (1976). Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü. Ankara: Güven Matbaası.
- Şerefeddin Ali-i Yezdî. (2019). Zafernâme (Çev. Batur, D.A.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Terzi, M. Z. (2021). Emeviler ve Abbasiler Döneminde Askeri Teşkilât. İstanbul: Üniversite Yayınları.
- Yağlı, A.R. (2020). Timurlu Devleti Emîrleri I- Barlas Boyu: Caku Barlas. Hacettepe Üniversitesi

- Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S.32, 221-232.
- Yağlı, A. R. (2019). Timurlu Devleti Emîrleri I- Barlas Boyu: Cihanşah Barlas ve Oğulları. History Studies. S. 6/11, 1903-1923.
- Yağlı, A. R. (2019). Timurlu Devleti Emîrleri I- Barlas Boyu: Mızrab Barlas. SUTAD. S.46, 261-268.
- Yıldız, H. D. (1979-1980). Abbasilerde Emirülümerâlîğin Ortaya Çıkışı. Tarih Enstitüsü Dergisi. S. 10-11, 97-108.
- Yıldız, H. D. (1995). Emîrî'l-Ümerâ. İslâm Ansiklopedisi (C. 11, s. 158-159). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yüksel, M. Ş. (2004). Arap Kaynaklarında Timur. Bilig, S.31, 85-126.
- Yüksel, M. Ş. (2009). Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi. Ankara: TTK.
- Zahirüddin Muhammed Bâbü. (1970). Baburnâme, (Babur'un Hatıratı) (C.2) (Çev. Arat, R.R.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zettersteen, K. V. (1986). amir al-umerâ. EI2 (C.11 s. 446), Leiden.
- Zeyneddin, Mahmud-ı Vâsîfî. (1349 h.ş.). Bedâ'î'el-Vekâyi (C.2) (Yay. Boldirev, A.N.). Tahran: Bünyad-ı Ferhengi İran.